

НЕНАД БУРЕТИЋ

Удружење за политичке науке СЦГ
Огранак у Новом Саду
Нови Сад

СЛОБОДНИ МЕДИЈИ И ИЗАЗОВИ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА

Сажетак: Слободни медији у Србији као и њеном северном делу Војводини нису донели очекиване промене у погледу квалитета информативног комплекса и његовог демократског карактера. Промене у професионалној равни и својинској трансформацији су застале на пола пута зацело због свеколиког политичког утицаја и слабе законске примењивости. Огроман пораст локалних медија није последио озбиљнијим искорак у правцу информисања и мултикултурних комуникација.

Кључне речи: Медији, мултикултурализам, информације, јавни сервис, професионализам, приватизација, демократија.

Дешавања након октобра 2000 године показала су да у Србији постоје огромне потешкоће не само у делу етаблирања нове политичке оријентације и власничке структуре већ и у свим већим „аренама” друштвеног и државног живота које носе баласт прошлости и нужност реформи. Чињеница да је претходно политичко и друштвено уређење имало мало или готово нимало „демократског набоја” упућује на претпоставку да су и ресурси па и сам капацитет тог друштва били прилично дубиозни.

Дабоме, постојала је нека врста политичке уређености па и социјалне прихватљивости али свеукупно гледајући простор демократској конституцији је систематски затваран. У одређеном периоду идеолошком химером потом националистичком мобилизацијом. Противно очекивањима, ни постепено освајање политичког плурализма није имало за последицу битније релаксирање вишеслојне кризе српског друштва. Кризе која одвећ дуго траје држећи смо друштво на рубу претеће самодеструкције и пропасти. Поменути какву-такву „политичку уређеност” одменила је турбулентна и аномична стварност. Отуда и не чуди, статистички гледано, у великој мери враћање вредностима које је социјализам исповедао. Поред тога, враћање патријархалном културном образцу који у своје закриље безусловно прима збуњене и угрожене наплавом „новога” не заборављајући при томе ни на агресиван национализам који својом „антиглобалистичком” реториком меље све што има призив „другости”.

У условима редефинисања „свега постојећег” проблем националне угрожености и индивидуалне анксиозности постаје одвише упадљив, а зашто не рећи, и одсудно важан. Нема сумње да су слободни медији и изазови мултикултурне стварности безмало најнеуралгичније тачке актуелних друштвених реформи. Са сигурношћу можемо тврдити да се сва сложеност трансформације носећих саставница претходног система очигледно рефлектују у пољу медија и комуникације као и мултикултурног друштва у Србији, с разлогом апострофирајући околности у Војводини. Наиме, медијски калеидоскоп након споровозног малаксавања комунистичког модела ((не)очекивани come back социјалиста) имао је двополну резултанту.

Као прву последицу некакве демисије комунизма имамо екстремно велику набујалост нових медија који својом бројем вишеструко надмашују потребе а свакако и могућности нашег медијског и информационог простора. Очито да је дуговремена информационо глад условила „велики прасак” у погледу медијске пропулзије и информационе отворености. Самим тим створен је несвакидашњи а потпуно хаотични медијско-комуникациони универзум где су многе „црне рупе” нештедимично гутале (чинећи то и данас), код нас ионако шкрто, одговорно и истини посвећено

новинарство. Поменуто стање је узроковано непостојањем било каквих критеријума приликом отварања нових емитера или пак новина снажећи тај талас поамном комерцијализацијом свега што је везано за медије и информисање. Пропаганда и „пуста” реклама потопили су осећај па и потребу за јавним и критичким расуђивањем.

Друга последица се огледала у невиђеном галиматијасу историјско-митолошких тема које су опет интерпретиране као нови „говор друштва” условљавајући рапидно сиромашење квалитета и садржаја ионако испразних написа и програма. Популарни медији су, рачунајући на неукус и ослањајући се на необразованост, до неслућених граница упростили своје програмске шеме и наметнули пасивно конзумирање „игара без хлеба”. Дрско богати скоројевини (уз то најчешће из реда „посрнутих” школараца) почели су да се укључују и стварају медијске енклаве поступно градећи своје информатичко-пропагандне империје. Једни су насрнули незнањем и политичким миљеништвом други неукошћу и новцем „без порекла”. Нешто што је некад имало призивак „пролетерске” јавности уз један неслободан али равнотежан приступ медија одмењено је „малограђанском” јавношћу са лажним префиксом слободне али зацело посве неуравнотежене и ишчешене јавности. Дакле, медији су били креирани од оних који су се подухватили да креирају реалност самерљиву њиховим породичним и националним пројектима.

Сагледавајући околности у оба поменута правца у медијској сфери проблем је временом детектован али је политичка и друштвена немоћ постојано блокирала могућност значајнијих промена. Тако је било све до „устанка” цивилног сектора октобра 2000 године да би се најалост, и поред очите пренутости као и стварања солидног нормативног оквира, наставило са поражавајућим пропустима у добром делу информационог и медијског система. Истине за вољу, изгласан је дуго припреман (очекиван) Закон о радиодифузији (2002. године) на основу којег је формиран Савет за радиодифузију (у оквиру Агенције за радиодифузију) који је требало да *sine ira et studio* регулише, како смо раније нагласили, медијски прилично хаотичну ситуацију у Србији, а следствено и у Војводини. Потом су донешени у одређеном времен-

ском низу Закон о телекомуникацијама, Закон о јавном информисању (и данас са изразитим полемичким нормативним решењима) као и Закон о слободном приступу информацијама што је укупно гледајући, медијску ситуацију оставило и даље отвореном и наглашено недореченом.

Наиме, законску регулативу нису пратили коренити преображаји у погледу ослобађања од „туторства” и уплива и дневно-политичких интереса укључујући уз то неопростиво низак ниво применљивости законских норми у пракси. Без сумње то је последицило великом штетом у целокупном информационо - медијском систему. Можемо је, илустрације ради, поредити са штетом коју трпи држава чувајући своје девизне резерве у доларској вредности (око 25% губитка) где ми чувајући законе у медијској сфери од „претеране” употребе трпимо као друштво немерљиву штету. Ипак, поред реченог налазимо да је изневерена најмаркантнија интенција поменутих закона. Мало тога је учињено да се РТС трансформише из свог партијско-статистичког закриља у ЈАВНИ СЕРВИС а још мање на предохрану инструментализације информативно-медијског комплекса (нарочито у локалним срединама) од стране локалних политичких структура. Додајући томе чињеницу да законска обавеза емитера, било оних у јавној служби било комерцијалних, да обезбеде 10% у својим програмским шемама за емитовање независног програма, готово нигде није испоштована нити реализована.

Дакле, грубо фокусирајући показатеље, и даље је евидентан нескривен немар и хотимично одсуство партијске деактивације у медијској сфери, што разговетно указује да међу посленицима медија као и политичким актерима нема у довољној мери кохабитације, искрених жеља те почесто и истрајности да се ствари доведу у ред.

Стога се Војводина са својим мултикултурним сложајем и даље ишчитава као потенцијално „инцидентна” зона где се у једном временски правилном луку дижу и спуштају националне тензије. Сигурно да се преко медијско-информационе мреже то најдиректније може уочити а веома често и на сваковрсан начин димензионирати. То се нарочито може видети у делу нараслих проблема мањинских медија и интеркултурне сарадње где се за пос-

тојеће потешкоће еуфемистично вели да су „на путу да буду решени”. Треба знати да је војвођански миље у последњој декади због робустних демографских промена као последице ратних прекомпоновања, претрпео динамичне промене. Те промене су несумњиво довеле до снажења националног сентимента Срба који је опет додатно „испословао” веома снажно фрагментизовање унутар целокупног војвођанског корпуса.

Дакле, овога пута не само између мањинског живља и српског становништва већ се дало минерализовати и до сада прилично хомогено српско национално „ткиво”. Отуда и тешкоће са којима се војвођанска реалност суочила у новије време које зацело говоре о једној новој какофонији унутар ионако сложене и нимало отржењујуће ситуације у самој Србији. Тако Љиљана Гавриловић веома прецизно вели да се „Ситуација додатно компликује у Војводини, која је мултиетничка и мултиконфесионална, па иако, то подразумева висок ниво интеркултурних комуникација и самим тим, лакше прихватање досељеника, реално стање је, и после 10 година, ИЗУЗЕТНО ВИСОК НИВО ГЕТОИЗИРАНИХ ГРУПА (истакао Н. Ђ.), не само у односу староседеоци / досељеници, него и између појединих досељеничких група” (2002; Н.С.П.М.; 126 стр.). Из овога става се лучи сазнање да КУЛТУРНА ПАРАДИГМА Војводине има посве апартну ситуацију која је, као што смо рекли, додатно „оплемењена” новим културним и идентитетским садржајем. Свакако да нерешеност медијско - информатичког комплекса са носећим мањкавостима у војвођанским околностима има посебну тежину и упозоравајућу поруку.

Будући да наша свеукупна „мапа”, било политичко – економска било културно – историјска, није искорачила из своје конзервиране претполитичке форме и националних предрасуда бива разумљиво зашто и у сфери медија опстоји рањиво ако не и веома конфликтно „ситуационо поље”. Нова-стара политичка етнизација је законито „подљутила” старе ресантимане и отворила поље нових нерешених питања. Имајући у виду чињеницу да на војвођанској информационо-медијској панорами имамо присутан дуални емитерски систем (3 републичка и 2 покрајинска канала) који уз преобиље локалних медија и информационих кућа, чине потпуну „пресованост” конзумента и посвемашњу медијску збр-

ку, питање каквоће информације бива донекле депласирано. Наиме публика, односно грађани су свакодневно у прилици да тријеришу, кроз своје ионако збуњено и почесто аналфабетско политичко и културно било, информационо „слапове” који су не ретко супростављени једним другим, дифузни и који „штеде” на истини, тако да грађани и не стижу критички да реагују а понајмање да се образују и културно узнапредују.

Поред тога, као и диљем Србије тако и у медијској слици војвођанске равнице тренутно стање је прилично „равно”. То се нарочито манифестује у погледу професионалне структуре ангажованих у раду медија као и у степену домашаја својинске трансформације. Када говоримо о професионалној димензији (коју прати упадљиво оскудна техничка опрема) затечено стање је испод нивоа подношљивог. Наиме, небројено пута споменуто сиромаштво програмских садржаја најдиректније је узроковано екстремно лоше урађеним емисијама и серијалима, поразно некавалитетним преносима и снимцима одређених догађаја, као и бујицом незнатних коментара што неизоставно имплицира, у крајњој инстанци, нескривеним дилетантством целокупних редакција и новинара. Локалне телевизије и локална штампа патећи од ноторног одсуства редовног прилива финансијских средстава принуђени су на кадровску акробатику, импровизације, медиокритетне репортаже и до безумности клиширане интервјуе уз незаобилазне епигонске talk show емисије. Тако би, примера ради, у војвођанском медијском галиматијасу примат сигурно носиле маратонске сајамске хронике и репортаже које су уређене и вођене на потпуно олигофрени начин са небројено вишемесечних репризних термина емитованих у самом програмском шпицу. Професионализам новинара се свео на личну домишљатост и таленат „у повоју” који очито нема ко да каналише и на изванредан начин професионално обликује.

Наравно, у погледу мањинских проблема, освојених права и националних односа (изузимајући општине са већинским становништвом мањинског ентитета) локални медији показују изразиту несензибилност па и наглувост за живот и односе у мањинским срединама осим у случајевима кад их инцидентност самог догађаја или пак околности не одреде на другачији однос (пример

исписивање графита са националистичким порукама). У светлу поменутих чињеница нужно је указати и на одређена позитивна настојања иако она нису део уже локалне медијске продукције.

Ту свакако спадају програмски садржаји ТВ НС 2 који, уистину шаблонизирани и „социјалистички” афирмативно, већим националним мањинама отварају солидан простор за информисање а тиме и задовољавајуће културно прожимање. У том контексту треба самерити оснивање и улогу НАЦИОНАЛНИХ САВЕТА које делимично финансира покрајинска „влада” с обзиром на велики број објекција и критичких коментара у погледу њихове ваљаности, коректног одабира и попуњености из редова самих мањина (серијал коментара војвођанског академика Јулијана Тамаша) као и њихове политичке провинијенције.

Својинска трансформација медија у Србији којој, узгред буди речено, прети дужничка криза где свако дете које се роди већ дугује 1500 долара, показује да невероватан број од близу 1400 комуникационих центара, поред своје неразумне бројности има и крајњу друштвену некорисност па и директну штету. Напомињући то, податак о огромном броју нелегалних емитера као и оних са законски мањкавим решењима, говори да је својински статус локалних медија најдиректнија последица неуређених и замршених односа у друштву, што се свакако у мултикултурном војвођанском амбијенту да ишчитати запретије а гдегод и етнички натегнутије.

Локални комерцијални медији ће перспективно бити доминантна реалност узимајући у обзир завршну фазу процедуре законског регулисања њиховог статуса. Природно је да ће они још снажније истаћи своју комерцијално-пропагандну оријентацију и својски бити упућени у интересну компетицију на тржишту. Ту ће одиста за мањинске проблеме, културне садржаје и њихове везе са другим националностима бити симболично мало простора а, следствено данашњим тенденцијама, готово ни симболично.

Заправо, медији у локалним срединама који су сада у државној својини, како сада ствари стоје, већински ће бити у рукама локалних политичких инсајдера или њихових спонзора те је сасвим природно да ће исти емитовати оне садржаје који су у дослуху са њиховим политичким погледима. На трагу досадашњег

искуства премда ни у том погледу нема места нарочитом оптимизму, очекујемо да ће се неки од садржаја везаних за националне мањине и мањинске групе, апстрахујући голи комерцијални интерес, наћи силом новинарског љубопитства или простом потребом да се покрије одређен догађај. Дакле, сређивање стања у медијској сфери зависи у доброј мери од тога како ће проћи законско санкционисање лиценци за рад а највећма од тога како ће ти исти емитери одговорити на изазове безупитне професионализације и значајно одговорније друштвене улоге.

Из свега досада истакнутог видимо неопходност изналажења значајно потентнијег медијског модела у мултикултурним срединама. Држимо да је јачање могућности формирања и рада цивилних медија у Србији и Војводини једно од потенцијално зрелијих решења у том правцу. Разлози за то су одвише сугестивни. Са једне стране доба повлашћености националних медија и пуне субвенционираниости је минуло а да се више не врати док са друге стране све експанзивнија комерцијализација, како смо већ рекли, показује сасвим обесхрабрујућу праксу. Процес „закасне транзиције” говори да је наше друштво у озбиљној доцњи рецепције основних саставница цивилног друштва те у оквиру тог процеса видимо и упадљиво заостајање у пенетрацији ЦИВИЛНИХ МАСОВНИХ МЕДИЈА.

Констатовали смо да је држава итекако присутна у свим аспектима информационо-медијског корпуса, да је професионализам „ружна реч” у општем новинарско-пропагандинистичком сивилу док и даље опстоје нескривена очекивања да законска регулатива коначно треба да уведе ред у општој разобручености радних лиценци и емитерских фреквенција. На све то треба веома опрезно додати прилично стидљиво помаљање грађанског мултикултурализма (Кимлика) који у условима јачања националног ексклузивизма па и тензија приметнијег интезититета, нема баш светлу перспективу. Међутим, цивилни медији у којима би грађани имали преодминантну улогу (кроз призму иницијатива и уређивања програма) имају шансу да се на изванредан начин зароде и оформе у локалним срединама. Пре свега због начина оснивања, досадашњег финансирања као и зарад чињенице да су грађани били титулари локалних медија у друштвеној својини.

О раду, контроли и управљању медијима у цивилној својини веома пластично и крајње инструктивно пише проф. др. Мирољуб Радојковић који, између осталог, вели да је „Реална процена удела грађана у медијској друштвеној својини показала би да су они вероватно највећи сувласник-деоничар. То значи да се овакви медији не могу ни подржавити ни ти сасвим приватизовати а да се не напусти принцип правичне надокнаде. У сваком од ових праваца промене нејасно је како грађанима била исплаћена надокнада за описана претходна улагања. Отвара се логична могућност да се опроба на делу теоријска концепција о медијима цивилног сектора (недржавни и нетржишни). Сматрамо да би се након својинске трансформације такви локални медији могли преобликовати у непрофитне јавне фондације. Сразмерно величини стручно процењених улагања, медијском фондацијом би управљали представници локалних власти и запослени грађани, у форми јавне фондације цивилним иницијативама био би најпримеренији и начин контроле и управљања. Трећи партнер (грађани) коначно би био институционално повезан са својим медијима. Најтежи проблем, начин финансирања, такође би се разматрао у новом светлу. Осим контрибуција власти и запослени грађани би могли да финансирају фондацију добровољним прилозима (минималном) претплатом, дотацијама, давањем поклона и легата, волонтерским радом”. Надамо се да претходни цитат својом смелошћу и интелектуалном антиципацијом оправдава своју дужину противно чињеници да на нашу жалост свеузевни друштвени процеси у Србији а тиме и Војводини иду својим контратоком.

Наравно да мултикултурни амбијент готово вапијуће тражи модел медијског комплекса који ће зрело и функционално попунити празнине исказане у досадашњој пракси. Модел који ће надоместити мањкавости транзиционих лутања и дати шансу етаблирању прихваћених стандарда који су део европских постигнућа у медијско - информационој сфери. Са сигурношћу можемо рећи да су масовни цивилни медији добар, веома инспиративан предлојак за размишљање у којем правцу треба тражити решење бескрајно сложеног односа између тек „ослобођених” медија и мултикултурализма.

С обзиром на речено, намеће се закључак да слобода медија није у директној кореспонденцији са капацитетом мултикултурног амбијента какав је данас у Војводини односно Србији, и то из два разлога. Први би био недовољно артикулисан садржај појма слободни медији укључив и његово поприлично противречно и многозначно тумачење у данашњој пракси. Слобода у медијима или медијска слобода у условима партијске доминације, финансијске „шаргарепе”, неишчилеле „подобности” за новинаре, сваковрсно перветирање истине јесте све само не слобода. Са друге стране мултикултурни миље у Војводини и Србији у лицу различитих култура и шароликих идентитета није самерљиво заступљен у највећем делу медија локалних самоуправа јер се одвећ дуго да приметити да гама интеркултуралних веза бележи упадљиве потешкоће и забрињавајући пад интезитета међусобних контаката. Јасно је да такву ситуацију производи чињеница да нам глобална стратегија друштва остаје још увек недефинисана и предмет неискрених погађања чинећи сам процес транзиције додатно замршеним и у крајњем исходу, претеће неизвесним.

Дакле, онога момента када је ратоборна „радозналост” наших народа дошла у раван са Пандорином радозналошћу, скамија свих пошаста обрушила се на овај простор. Та марцијелна радозналост оптеретила је наше животе и животе оних који са нама суседују осећајем тескобе и сталне угрожености. Као и у предању, тако и данас, бранимо се оним што је остало – надом да ће стварни суживот свих нас дати прилику да слободни медији говоре и сведоче о слободној, пуновредној међукултурној сарадњи и разумевању.

Литература:

- Нова српска политичка мисао, нова едиција вол. VIII (2003. год.), но.1-4
 Вил Кимлика, (2004), *Мултикултурализам-мултикултурно грађанство*, ЦИД –Подгорица
 Мирољуб Радојковић, Бранимир Стојковић, (2004), КЛИО-Београд
 Андреа Семприни, (2004), *Мултикултурализам*, КЛИО-Београд
Положај мањина у СФРЈ, (1996), Српска академија наука и уметности
 проф. др.Мирољуб Радојковић, *Могућност успостављања цивилних масовних медијау Србији*

Summary: Libertated media in Serbia and north part Vojvodina did not bring big changes in the way of quality of information complex and their democratic character. Profesionality and property transformation have stoppe-dof the half way because still exist big influence of politic and insuficient law regulation in practic. Huge increasing of local media broadcasting did not made a seriously step in the way of quality of information and multicultural communication.